

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha

Herausgeber: Societad Retorumantscha

Band: 84 (1971)

Nachruf: Dr. h.c. Stefan Loringett † 6 da zercladur 1970

Autor: Michael, Jacob

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 22.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Dr. h. c. Steafan Loringett

Dr. h.c. Stefan Loringett † 6 da zercladur 1970

Jacob Michael

Quels peer pleds da ragurdàenza den easser pleds d'angraztgaint. La si'vischnànca a valada a l'antiera rumàntscheia ân d'angraztgear. Cur c'igl Steafan e carschieu sei se Vargistagn veva la vischnànceta egna veia c'eara nigna veia. Sper las pocas tgeas avdadas fagevan quellas viglias a miez sbuadas egna tresta impressiùn. Vargistagn era — sco ànc otras vischnàncas da Schons sen murir or. Sear dr. B. Hartmann scriva an que tains la: «Die grosse Zeit des Schamserberges ist für einmal wenigstens vorüber.»

Mo igl Steafan Loringett a betga vurdo tier cugls màns agl satg. Dr. A. Peer scriva an la si'undrientscha ordvart clera e buntadevla: «Sia mamma d'eira üna Moser da Wildhaus, ed ins para in tschert möd, sco sch'el vess iertà il «feu sacré» d'ün oter manader oriund da quel lö» (Fögl Ladin 7. fenadur 1970). Strusch ca la veia nova Donat-Casti-Vargistagn e stada biageada â'l tratg natier la scola d'Albisbrunn, c'â sco amprema cumpro la tgea da la Duscheta a renovo igl ple stupent. Alura venda igl Steafan las sis'atgnas tgeas a la «Sozietad svizra digls luvraints d'uras a metal» — manada da gliez tains da cunzaglier national Ilg. Quella sozietad â tratg giou divers bietgs vigls a decadaints a mess sei egn stupent hotel, ca dat mintg'on albiert a blears luvraints da la bassa. Igl e betga sainza muntada, scha luvraints digl martgieu a purs da la muntogna s'antopan ad amprendan da s'ancanuscher.

Gl'on 1930 dat igl vaschegn Steafan igl strusch basgnevel da renovar la baselgieta s. Calixt a fa ear part da la cumissiùn. Strusch fitada la renovaziùn magnel tras duas bealas feastetas se Vargistagn — siir suainter tschients dad ons las amprema feastas — viagiou d'anqual rara noza. Da grànd'impurtàenza e sto, ca la veia trànter Vargistagn a Maton e ear vagnida biageada. Colonias da dischocupos biegan 1935/36 quella veia. Mintga luvraint survean 1.— fr igl gi

ad igl da magliear. Quellas veias levgeschan natiralmeing la lavour digls noss purs a datan la pussevladad da stgafir cuminàanza. 1931 e naschida la «Calandaria», l'uniùn da la giuvantegna da las tres vischnàncetas Lon-Maton-Vargistagn. Quella cumpagneia da mats a matàns cultivescha tgànt a teater rumàntschi a presta igls seas survetschs ear agli baselgia. Igl Steafan sco padregn da la cumpagneia tgira quella cun quito a scriva 1956 igl cudaschet «25 ons Calandaria». Scha nus patartgagn ved igls blears teaters rumàntschs a las blearas uras da bùn sulaz, scha vasainsa cler a bagn, ca quella fundaziùn digl noss premuro amitg e da ple grànda muntada ca tut las renovaziùns a veias novas.

Stgafir cuminàanza! Quegl e adigna sto igl giavisch digl noss amitg. Suainter la «Feasta da Schons 1958», ca va ear anavos sen l'initiativa digl Steafan Loringett, e vagnida fundada la «Cuminàanza culturala da Schons.» Betga da schmarvagliear, ca quella fundaziùn à savieu vegnir realisada an que mument. La «Feasta» da Schons» cugl stupent gioi da feasta da Curo Mani ad igl «Cudasch da Schons» da dr. B. Mani à unieu igl noss pievelet an maniera tut singulara. Egna fegnamira da la «Cuminàanza culturala da Schons» e gl'on passo vagnida realisada: la tgea da Schons, igl noss museum da valada. Nus stagn mal, c'igl initiant à betga stgieu zelebrar que gi cugl sieus pievel.

Da giuvens ons ad ampremas lavurs

Igl Loringetts — near Lurantgets, sco nus da Schons schagn — en vaschegns da Vargistagn. Naschieu e igl Steafan da calanda marz 1891 a quegl ainta Scuol. Igls zampugns e buransigns da Chalanda marz ân peia bivgnanto igl giuven vaschegn da Vargistagn — a cun raschùn, partge ca nign à fatg tànt sco el par mantaner las bealas e viglias isàanzas grischùnas. Igl sieus bab — igl padregn Risch, sco nus schevan — veva sco tànts oters banduno la Muntogna par gudagnear egn peer raps. Ainta Scuol vevel amprieu d'ancanuscher la si'duna Johanna n. Moser. Igl padregn Risch raschunava bugent da quels ons an Gidegna a sco el manava la posta sur igl Flüela. Mo ànc igl madem on e la pintga famiglia turnada orase Vargistagn. Igl Risch à surprieu tgea ea funs digls gianiturs ad à samess a far igl pur. Nus

savagn meter avànt, c'igl e betga sto leav par la si'duna, da vagnir da tgea an quella vischnànca stget rumàntscha. Ella e restada la duna tudestga, fidevla tocen igl ple davos agli sieus lungatg-mama. Igl sieus fegl e par ella adigna sto igl Stephan a mena vagnieu numno Steafan. L'amur pigl lungatg a la fidevladad anviers quel à igl Steafan amprieu da la si'mama tudestga a betga digl sieus bab rumàntschi. Igls martuiris da bab a mama sco purs da muntogna gli mussan d'ancuir veias a pussevladads par lavgear quella sort.

C'igl buobet sto ir ve Maton a scola, fa ear quitos agli mama. La veia e ànc betga biageada, ad igl scularet sto ir sen quella senda stantusa ad oravànt tut privlusa. Blear ple tard scriva igl Steafan an ragurdàenza digl surmester Caspar Cantieni igls pleds: «Tei âs schizund igls pigns guido, cui era rut'ni vei'e trutg atras la val privlus'a pora». Gl'unviern 1902/03 frequinta igl scularet la scola primara da Scuol — fetg probavel par stgivir quella masirabla veia da scola. La secundara da Ziràn prepara bagn par la scola cantonala, partge c'igl landama a surmester Gieri Frigg pratenda lavur exacta ad e betga ascheia dabot cuntaint. Igl Steafan e adigna angraztgevel agli sieus surmester ad amitg.

Sen la scola cantonala e'l an la madema classa cun igls dus oters mats da Schons: igl Jacob Clopath da Lon ad igl Toni Rupp (mort a Tregn). Qua ratschevel gl'impuls profund, da star aint pigl lungatg rumàntschi. Gl'on 1907 eara Sur Gion Cahannes gnieu ligieu sco surmester da religiùn catolica a rumàntschi. Quella ligida e stada dà fetg grànda influenza a muntada pigl movimaint rumàntschi. Igl Tumasch Dolf scriva: «Prof. dr. Cahannes a Cuera sa entusiasmar sculars da Schons per lur lungatg matern». An egna breav digls 14 da fanadur 1913 scriva dr. Decurtins agli noss Tumasch Dolf: «Sco Els vesan hai fatg a signur dr. Cahannes il bein meritau compliment per la maniera cun la quala el ha svegliau il sentiment romontsch tier ses scolars».

Suainter igls beals ons da la scola cantonala catainsa igl giuven surmester Loringett a Scuol. Igl à tratg agl liac da nschientscha. Qua tgatel bùns amitgs par l'antiera veta. Par l'antupada cun la cultura angiadinesa a cun la personalitat digl pardicànt a scrivànt Otto Gaudenz restel angraztgevel. Ad adigna turnel bugent an Gidegna tier igls seas amitgs. — Me curt tains magnel las scolas da Maton ad Andeer — ad alura bandunel la stiva da scola par adigna. Egn peer

ons ple tard vess el magari gieu plascher da turnar an stiva da scola a tier la si' clamada — mo las autoritads competentas ân nuta purschieu igl mân. Dezenis ple tard e'l sco dr. h. c. puspe turno an stiva da scola: el nava mintg'eanda egn'eada se Veulden a dar egn peer uras rumântsch aglis scularets.

Ste sei, dafenda ...

Bandunànd la nossa valada tgata igl giuven surmester lavur a plaza sco secretari da la Leia Rumântscha gest fundada a sco secretari da signur dr. Pult. Lavur pigl sieus lungatg. Mo me scha que continuo vei a na trânter Cuira a San Galla fuss betg! Quegl sa betga cuntantar. Igl secretari ad igl parsura da la Leia en bagn tuts dus da Schons — mo s'antalin tutegna betga digl migler. Ascheia tgate par bien da demissionar — schabagn c'el less luvrar pigl sieus lungatg. La siguràンza da veta Winterthur salegra da survagnir egna tala personalitat sco agent general. Igl noss amitg e sco fatg par quella plaza: el tgata tgiensch contact ad à ancunaschaints an tut las parts digl Grischùn, digl Badus tocen tier Punt Martina. Trainta ons lavurel an quella plaza — a mena amblida igl sieus ideal.

Da l'influenza da Sur Cahannes a rav. Gaudenz vainsa bagliafo. Betga mains grànda e quella digl dr. Decurtins, digl liùn da Trun. Quel raschlava dapertut igl matrial par la Crestomatia. Anzatgi l'à rendieu atent sen igls dus surmesters Tumasch Dolf a Steafan Loringett ainta Schons. Els surprendan la lavur — partge da stad sani tutegna betga tge far — a mussan a la fegrn egna recha racolta. Igls dus amits da la Muntogna terlan sen tats e tatas, ca rasan or egn beal stgazi da canzùns, getgas, isàanzas, giois, legendas. Las annalas ân purto «La tradiziun da Schons».

Igl surmester Tumasch scriva an las sis'Notizias ord il moviment pil romontsch en Schons (cudesch da protocol da la Renania): «Mo tgei gidava quei tut, sche il miez d'exprimer igl agen patertgar mava a murir, nos car vegl romontsch. Quei astga buca daventar». Igls dus idealists Tumasch Dolf a Steafan Loringett sacumpognan a sacunzelgian cugl landama G. Gondini Fravi, cugl landama Abraham Conrad, cugl Giachen Conrad ad ànc oters. Tge lainsa far par mantaner a cultivar igl noss idiom? Curt suainter tigna igl Tumasch

Dolf an la cunferenza da surmesters egn referat sur «Igl lungatg rumàntsch a sia literatura». Igl 1 da zercladur 1914 bagliafa igl surmester Steafan Loringett avànt ca. 50 persùnas raspadas a Ziràn sur «Il romontsch e sia historia, miez e vias per mantener el». La radunàンza ligia egna cumissiùn, ca de far tut igls pass basgnevels par fundar egna «Uniùn rumàntscha da Schons». Mo la gueara mundiala ratigna tut igls sforz, partge c'igl Steafan ad igl Tumasch en bunameing adigna segls cunfegns. Igls 7 da schaner 1917 vean «L'Uniùn rumàntscha da Schons» fundada. Betga mains ca 150 parsùnas sutascrivan sco comembers. Sacapescha c'igl Steafan sto far part da la suprastanza. El procurescha, ca quels da Schons setgan scriver agl calender ladin egn peer lavurs. Pocs ons ple tard — igl Steafan steva giu Cuira — en la Renania a l'«Uniùn da Schons» vagnidas unidas. Sear T. Caveng e sto gl'amprem parsura da la Renania.

Loringett sco parsura da la Renania a Leia Rumàntscha

1929—1944 presidiescha Loringett la Renania. El e egn parsura ordvart activ. La Renania stat betga schliet, partge c'igl Anton Cadonau da Vuorz à mess a dispositzgùn igls miez finanzials. Ella posseda glieud ca sa luvrar a ca lavura ear. Igl Gian Fontana porscha an mintga periodic digls 1921 tocen tar sia mort (1935) istorgias a poeseias, ca vignan ligidas da blears. Hans Erni redigia «La Casa Paterna», igl Tumasch Dolf tschincegia mintg'on igl «Dun da Nadal». Cun quels anzemen lavuran ànc blears oters. Tut ca luvrava bugent sut igl presidi da Loringett. Nunamblidevlas en las radunàンzas anualas an las vischnàncetas da la Surselva a digl Grischùn zentral. Las cumpagñeias preparan teater a tgànt; igls referats ân nivo.

Suainter la mort prematura digl poet da Flem sameta igl parsura landervei a preparar egna ediziùn completa da las sis'ovras. Igls 5 toms en rivos an tgeas da purs a da sculos, partge c'igl Steafan saveva far propaganda a perschuader da quels c'earan gnànc tànt parsuainter. Mo igl Steafan e ear resto igl fidevel amitg da la famiglia Fontana. An tut la lavur à'l mena amblido igl carstgàn. Gest

parquegl mantgevan betga igls colaboraturs. La nostra Renania lavora a presta an quels ons anzatge, ca lastga saschar ver. Prof. dr. Vieli geva mintgatànt a nus sculars: «La Renania presta momentan la miglra lavur».

1944 demissionescha Giachen Conrad sco parsura da la Leia Rumàntscha. Sainza lungas bagliafadas — sco scha quegl s'antalgess da sesez — e igl Steafan Loringett vagnieu ligieu. El eara tuṭ egn oter tip c'igl Conrad. Las radunàncias da delegos digl tains da Conrad earan magari lungurusas. Ascheia pocs prandevan part, c'igl earan cuntants d'amplanir la sala cun sculars da la scola cantonala. Turnavan a tgea, sch'amparav egn near l'oter: «Tge e atgnameing quella Leia?» Cur c'igl Steafan Loringett à prieu ainta mòn igl timùn, à'gl mido digl tut. Betga c'el sulet fuss sto la culpa a ca tuts fusan stos cuntants cun el! Cuntrari: igl à do gràndas batostas a blear malantalgiestschas. Igl dr. Gangale eara da que tains rivo an teara rumàntscha a pertava avànt las sis'ideias ad igls seas plàns. Igl Steafan à adigna gieu igl dùn da tarlar ad amprender dad oters — mo betga adigna digls dretgs. Mo egn peer ideias fetg bùnas à'l igl Gangale inspiro. El à getg, da betga stgafir egna ortografeia me pigl idiom da Schons mo ear par quel da Tumgleastga. C'igl segi da basigns da far anzatge, eara cler, partge ca las flevlas amprovas, da mussar igl sursilvan an las scolas da la Sutselva, vevan betga cuntanto. Divers unvierns vevan surmesters viagiànts do rumàntsch an las scolas da Schons. Ear sch'els fagevan lur lavur cun premura — igl resultat eara betga grànd. Parquegl sameta igl parsura da la Leia ved la mesa da lavur a quegl anzemen cun igls surmesters. An la tearma da blears ons creeschans els egna ortografeia. Cun que guafan, ca custieu blear tains, cumbats a displaschers, san igls surmesters luvrar an lur scolas. Tànts a tànts, c'ân prieu part da quella lavur, sodan oz tier igls ple fidevels a parschuadis cunluvrants sutsilvàns.

Igl dr. da Copenhagen renda atent igl parsura da la Leia, c'igl stotgan s'ocupar ple bold cun igls gianirs a betga pér cur c'igl woman a scola. Igl segi da stgafir scoletas. Que partratg e gnieu realiso. Sainza tamer stainta, fadeia a custs sameta igl parsura ved la lavur. El à la furtùna da catar egna bùna gidadra cun l'experienztga da blears ons: la Maria Calonder da Zernez, ca davainta ple tard la si'savunda duna. Anzemen biegien els sei quell'ovra da las scoletas, ca nus admiragn ànc oz. Cun bùn mòn instrueschan, magnan a

cunzeglian els quellas giuvnas surmestras. Els metan anzemen material, datan or egna giasseta.

La Leia e ansasez nigliur da tgea. Igl Steafan sainta igl basigns, da dar ad ella egna tgea paterna ad agl movimaint rumàntschi egn zenter. Igl saporscha la pussevladad da cumprar egna tgea fetg adatada. — Mo ànc oters quitos martuiran igl noss parsura. Cudeschs da scola en da basigns. Gl'on 1921 veva el sez scret egna fibla pigls scularets da la Sutselva, egn cudeschet cun maletgs da Giovanni Giacometti. Mo quella e strusch gnida duvrada. Cur ca jou navel an l'amprema classa (1923) duvravan nus la fibla tudestga. Ussa, c'el stat agl timùn da la Leia, à'l quito, c'igl departamaint procuri par igls miez d'instrucziùn. Mo ear gramaticas muntan egn basigns, schagea ca quella da J. Vonmoos (Terratsch ladin) a quella da M. Nay fan fetg bùns survetschs a meritassan da gnir restampadas. «Il pled puter» cumpara a ple tard il «Vierv ladin», ca vean ear adato pigl sutsilvan. Igl e nunpussevel da numnar sei tut igls cudeschs. — Igl basigns da stgafir literatura par nossa giuvantegna magna tier l'ediziùn da blears cudeschs rumàntschs da l'OSL.

Igl parsura ò quito, c'igl noss lungatg safetgi udir tra'gl radio. Malgro la grànda lavur terla el ear las emissiùns e dat senzur — bunameing sen mintga priedi.

El anquiera igl contact cun igls Ladins da las Dolomitas, cun quels digl Friul. Visitas vei a na vignan realisadas a datan curascha ad amasduas varts.

El salegra mintg'ea, c'egn diczionari a samtgieu. El less regalar egn pledari a quels da Schons a Tumgleastga ad e cuntaint, c'igl noss Curo Mani surprenda la leztga. Mo igl Steafan sto murir avànc ver l'ovra.

Igl parsura da la Leia sto ver quito par las finànzas. Las subvenziùns cantonalas a federalas digl 1944 en fetg modestas. El scriva parquegl instàncias bagn fundadas. L'amprem'eada e'gl dr. G. R. Mohr — egn bùn oratur ad um da vasta savida a fegna damanàenza — ca porta igl giavisch avànt igl cunzegl national. Igl suczes mànca betg. Mo betga adigna va'gl aschi glesch. — Quegl en egn peer da las sis'lavurs a fadeias prinzipalas — ca nus vegn numno qua. Mo jou cre, ca l'amprema leztga digl parsura segi egn'otra. El sto dar impuls! Dad el sto ir or anzatge, ca tgapa a tira anavànt — a scha que fluidum (scha's stgagn numnar ascheia) mànca, scha gidan las

singulas acziùns poc. Igl Steafan veva già sco giuven surmester a fundadur da «l'Uniùn rumàntscha da Schons» musso, c'el saveva influenzar a manar. A que bagn natural stuainsa angraztgear, c'igl e vagnieu fatg anzatge an la Renania ad an la Leia. El bagliafava cun scrivànts a componists, cun filologs ad istoricers a parschuadeva. Avànt blears ons vejou tarlo, sco'l à an pocas minutus mido igl meni d'egn renomo directer da musica. Quel veva declaro categoricameing, c'igl vigni gnànc an amparada, c'el cumpri las ovras da Gian Fontana. Ad ascheia navi savenz. Jou mez sunt blearas geas ancunter viglia sto promt da far egna lavur, ca leva an sasez betga far. — Dr. A. Peer scriva agl Fögl Ladin: «Un charisma incredibel emanava da sia persuna, üna forza chi persvadaiva... Tscherts visitunzs, per temma da succomber a seis charme, gaiavan pro el be in cumpagnia... m'hana quintà». El à tuc la noda. Aschiea eari — a jou cre, c'igl Steafan vess an la politica ear savieu ver suczess, sch'el vess anzuma gieu plascher landervei. El à me dus ons fatg part digl Cunzegl grànd — par ear la saver tgirar problems culturals a linguistics. Mo anzatgi ca s'interessa da talas amparadas, satgata betga da tgea agl parlament dad oz.

Dasper tut quella lavur, ca siir merito igl dr. h. c., ca l'universitad da Turitg à 1962 surdo agli Steafan Loringett, a ca vess basto par ruinar la sanadad, prestel ànc fetg blear lavur ple modesta, scodangir agl tains liber. «La Pùnt» e scheia egna lavur. S'antali ca quella fundaziùn e betga vagnida bivgnantada da tuts. Partge betga sacuntantar cun las giassetas existentes? Nus da Schons eassan adigna gnis a pled an «La Casa Paterna», mo pocs scrivevan anzatge a pocs ligevan. «La Pùnt» riva an mintga tgea — sainza dumandar, sch'ella seigi bagnvagnida near betg. La nossa glieud à cugl tains sadiso landervei ad antschiet a liger.

Cun vasevel plascher à igl noss Steafan Loringett ear spunieu «Igl cudesch da la Ruth». Pocs ons avàntca murir dat el or igl cudesch da poeseias «Sur pùnts a pitgognas». Dasper las poeseias originalas ad ocasionalas catainsa translaziùns. Igl dr. A. Schorta gi, ca quellas poeseias meritan da gnir valetadas cun ple grànda atenziùn. El po ver raschùn. Tgi ca ligia suror, quel à nign gudogn. Aschiea e'gl adigna cun las poeseias. Mo scha nus safatschantagn propri, scha vainsa ear anzatge landergiou. A gest ussa suainter la si'mort ligi bugent quels vers, ca paran d'easser egn testamaint digl Steafan Loringett. Quellas

poeseias nus mussan ear, c'igl parsura da la Leia, «que umùm da Vargistagn» à fatg tras da tuta sorts an la si'lunga veta. Las stgiras vals eran betga nunancunaschaintas. La lunga malsogna a mort da la si'Ricarda e stada egna dira frida. Igl madem vala per la malsogna stgira a greva da la si'duna Deti n. Tschurr. — Igl e sto egna graztga, c'el à ple tard survagnieu la Maria n. Calonder sco savunda duna. Mo quels 15 onets, c'els lastgan viver anzemen, en ons da malsogna a quegl par tuts dus. Mo igl noss amitg à amprieu da safidar ad easser cuntaint cun poc. An giuvens ons vean eir igl Steafan a ver gieu da bater cun dubis da tutas sorts. El tartgeva alura da ver basigns nign agid. Mo el mida igl sieus patertgear ad e angratzgevel agli si'Maria par igl tschincetg d'egna viva creta, ca samussa gest an las sis'bealas poeseias d'Advent. Igl e capevel c'igl Steafan safatschainta cugl Advent, partge c'el e tocen igl ple davos sto arviet anviers a par gl'avagnir. Egn um da la sprànza — a la sprànza dat forza da lavur.

